

CÔNG NGHIỆP SÁNG TẠO VÀ SỰ PHÁT TRIỂN CỦA NGHỆ THUẬT ĐƯƠNG ĐẠI

MỘT SỐ GỢI MỞ CHO CÁC DỰ ÁN NGHỆ THUẬT ĐƯƠNG ĐẠI TẠI VIỆT NAM

PHẠM NGỌC KHUÊ*

Tóm tắt: Nghệ thuật đương đại không giới hạn ở hội họa hay điêu khắc mà bao gồm: nghệ thuật trình diễn, video art, nghệ thuật sắp đặt, nghệ thuật khái niệm, nghệ thuật kỹ thuật số, AI, NFT, nghệ thuật tương tác, nghệ thuật công cộng... trong những năm qua các không gian, triển lãm và dự án nghệ thuật đương đại đã có những đóng góp quan trọng trong phát triển công nghiệp sáng tạo, đồng thời góp phần phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội, giao lưu và hội nhập quốc tế. Ở Việt Nam, để phát triển bền vững, các không gian, dự án nghệ thuật đương đại cần tập trung vào các trụ cột chính: đổi mới, đa dạng hóa hình thức nghệ thuật và trải nghiệm, tận dụng công nghệ và nền tảng số; kết nối và trách nhiệm xã hội, kết nối chính sách; giáo dục nghệ thuật và phát triển khán giả; huy động nguồn lực.

Từ khóa: công nghiệp sáng tạo, nghệ thuật đương đại.

Abstract: Contemporary art is not limited to painting or sculpture but also includes performance art, video art, installation art, conceptual art, digital art, AI, NFT, interactive art, public art, etc. In recent years, contemporary art spaces, exhibitions, and projects have made significant contributions to the development of the creative industries, while also fostering economic, cultural, and social growth, as well as international exchange and integration. In Vietnam, to ensure sustainable development, contemporary art spaces and projects should focus on key pillars: innovation, diversification of artistic forms and experiences, leveraging technology and digital platforms; social connectivity and responsibility, policy engagement; art education and audience development; and resource mobilization.

Keywords: creative industries, contemporary art.

1. Giới thiệu

Trong bối cảnh toàn cầu hóa và chuyển đổi xã hội nhanh chóng, nghệ thuật đương đại Việt Nam đang chứng kiến sự phát triển mạnh mẽ của các hình thức thể hiện mới mẻ, táo bạo, phản ánh sự biến đổi trong tư duy, nhận thức và thực hành nghệ thuật. Nghệ thuật đương đại là một phần không thể thiếu của công nghiệp sáng tạo. Các tổ chức như UNESCO và Hội đồng Anh (British Council) đều nhấn mạnh vai trò của các ngành công nghiệp sáng tạo trong phát triển kinh tế, xã hội bền vững. Ở Việt Nam, các ngành công nghiệp văn hóa và sáng tạo đã đạt được một số kết quả đáng ghi nhận, trong đó

có đóng góp của các không gian, lễ hội, dự án nghệ thuật đương đại.

2. Công nghiệp sáng tạo và nghệ thuật đương đại

Công nghiệp sáng tạo

Trong những tài liệu gần đây của UNESCO, các ngành công nghiệp văn hóa được xem là những ngành sản xuất ra những sản phẩm hữu hình hoặc vô hình mang tính nghệ thuật, sáng tạo và có tiềm năng tạo ra thu nhập, của cải thông qua việc khai thác các tài sản văn hóa, sản xuất hàng hóa, dịch vụ dựa trên tri thức (cả truyền thống và đương đại). Các lĩnh vực thuộc các ngành công nghiệp văn hóa có điểm chung

là điều vận dụng tính sáng tạo, tri thức văn hóa và sở hữu trí tuệ để tạo ra các sản phẩm, dịch vụ với ý nghĩa văn hóa, xã hội (1).

Thuật ngữ các ngành công nghiệp văn hóa và sáng tạo “sử dụng cho các ngành công nghiệp kết hợp sự sáng tạo, sản xuất và thương mại hóa các nội dung sáng tạo, những nội dung này về bản chất mang tính phi vật thể và văn hóa. Các nội dung này thường được bảo vệ bởi luật sở hữu trí tuệ và thể hiện dưới hình thức sản phẩm hay dịch vụ...” (2). Bên cạnh tất cả các hoạt động sản xuất văn hóa và nghệ thuật, chúng còn bao gồm các lĩnh vực kiến trúc và quảng cáo... Cũng theo UNESCO, sáng tạo “là một quá trình liên tục, hỗ trợ, khuếch đại và tái tạo sự đa dạng văn hóa theo thời gian và không gian, để nó có thể tiếp tục truyền tải những biểu hiện mang ý nghĩa mới cho thời đại của chúng ta và cho thế hệ tương lai”. Ngoài ra, một số tổ chức, quốc gia còn sử dụng các thuật ngữ khác nhau như: công nghiệp bản quyền, công nghiệp nội dung, công nghiệp nội dung văn hóa, công nghiệp giải trí, công nghiệp nghệ thuật.

Nghệ thuật đương đại

Theo Ian Chilvers, John Glaves-Smith (2010), mặc dù có nhiều mốc để xác định mốc thời gian khởi đầu cho nghệ thuật đương đại, nhưng có thể coi bước ngoặt khởi đầu của nghệ thuật khái niệm vào cuối những năm 1960 có ý nghĩa thay đổi hoàn toàn quỹ đạo nghệ thuật toàn cầu là điểm mốc quan trọng có giá trị học thuật. Đây là quan điểm mang tính lịch sử nghệ thuật, không phụ thuộc vào từng quốc gia riêng biệt, vào hoàn cảnh nghệ thuật cụ thể.

Nghệ thuật đương đại không những là cuộc cách mạng nghệ thuật thị giác, mà còn là cuộc cách mạng tư tưởng nghệ thuật. Cốt lõi lớn nhất của nghệ thuật đương đại là gọi cho con người xem lại một cách triệt để bản thân nghệ thuật cũng như nền chính trị, kinh tế và văn hóa mà nó tồn tại trong đó. Hơn nữa, nó còn vượt ra ngoài khuôn khổ nghệ thuật, khuyến khích công chúng xem lại nền văn hóa hiện đại, suy ngẫm về quá khứ và hiện tại của loài người. Với phương pháp tư tưởng mới, từ góc nhìn mới, đặc điểm nổi trội của nền nghệ thuật đương đại là quan niệm mà nghệ sĩ muốn thể hiện, từ lâu đã vượt lên trên mọi hình thức. Thực sự xét về bản chất, hoạt động nghệ thuật đương đại đã vượt ra khỏi khuôn khổ “nghệ thuật”.

Nghệ thuật đương đại giờ đây không còn bó hẹp trong không gian bảo tàng và các phòng tranh nghệ thuật. Những không gian công cộng và không gian

ảo trên internet đang trở thành một lãnh địa quan trọng của nghệ thuật đương đại. Những lý thuyết ảnh hưởng tới các thực hành nghệ thuật đương đại là thuyết hậu hiện đại (*postmodernism*), hậu thuộc địa (*postcolonialism*), giới tính xã hội (*gender*), nhân học nghệ thuật (*anthropology of art*) và không thể không kể đến mỹ học vị quan hệ (*relational aesthetics*) của Nicolas Bourriaud (3).

Nghệ thuật đương đại không giới hạn ở hội họa hay điêu khắc mà bao gồm: nghệ thuật trình diễn (*performance art*), video art, sắp đặt (*installation*), nghệ thuật khái niệm (*conceptual art*), nghệ thuật kỹ thuật số, AI, NFT, nghệ thuật tương tác, nghệ thuật công cộng, nghệ thuật xã hội học... Nghệ thuật đương đại đề cao ý tưởng hơn hình thức. Một tác phẩm đương đại có thể không cần “đẹp” theo nghĩa truyền thống. Thay vào đó, ý tưởng, thông điệp và trải nghiệm mà tác phẩm mang lại là yếu tố trọng tâm. Nghệ thuật đương đại gắn bó chặt chẽ với bối cảnh xã hội, chính trị và văn hóa. Bên cạnh đó nghệ thuật đương đại còn mang tính toàn cầu và liên ngành, mang tính xuyên biên giới, kết hợp yếu tố văn hóa địa phương và toàn cầu, đồng thời kết nối với khoa học, công nghệ, triết học, nhân học, mỹ học...

3. Một số không gian, dự án nghệ thuật đương đại tại Việt Nam

VCCA - đa sắc màu

Đã quen với công chúng từ lâu song chưa bao giờ khiến người xem hết ngạc nhiên, đó là Trung tâm Nghệ thuật đương đại Vincom (VCCA - tại Vincom Mega Mall Royal City, 72A Nguyễn Trãi, quận Thanh Xuân). Đây là nơi diễn ra nhiều triển lãm, hoạt động nghệ thuật để lại ấn tượng mạnh, thậm chí có những triển lãm mang tính tiên phong. Sứ mệnh mà không gian sáng tạo này đặt ra cho mình là trở thành nơi kết nối nghệ sĩ với cộng đồng, kết nối tác phẩm với người yêu cái đẹp, kết nối mỹ thuật đương đại Việt Nam với mỹ thuật đương đại thế giới. VCCA hướng tới mục tiêu sẽ là một trong những trung tâm nghệ thuật quan trọng của Việt Nam và Đông Nam Á.

Đến VCCA vào thời điểm chuyển giao năm 2023 sang năm 2024, du khách như được bước qua nhiều cung bậc cảm xúc, lúc lắng đọng, bồi hồi trước những âm thanh réo rắt của vĩ cầm, cello, clarinet... trong sự kiện hòa nhạc *Bóng tơ*, lúc như lạc vào không gian đa chiều, đa nghĩa khi xem triển

lãm *Thủy triều cảm xúc* của nghệ sĩ Chiharu Shiota. Bằng nghệ thuật sắp đặt, nghệ sĩ người Nhật Bản đã sử dụng những con thuyền cũ của ngư dân Việt Nam và liên kết chúng lại bằng mạng lưới sợi chỉ đỏ. Mỗi con thuyền mang theo câu chuyện về biển cả, chứa đựng ký ức và trải nghiệm nên có nguy ý gắn kết quá khứ và hiện tại. Còn những sợi chỉ đỏ đan xen vào nhau như những mối quan hệ xã hội, có thể bị cắt, bị rối hoặc thắt nút nhưng không thể tách rời nhau...

Ngoài những sự kiện, chương trình nghệ thuật và triển lãm, toàn bộ diện tích gần 4.000m² của VCCA được bài trí vừa sáng tạo, vừa gần gũi, xóa nhòa khoảng cách giữa tác phẩm, không gian nghệ thuật, nghệ sĩ với công chúng. Đến đây, mỗi người được thỏa sức cảm thụ, thưởng thức nghệ thuật theo cách riêng. Với những ai có “chất” nghệ sĩ và khả năng sáng tạo, họ như có thêm “chất xúc tác” để bật lên ý tưởng... (4).

Đối thoại Trịnh Công Sơn: Di sản dưới mưa

Tối 9-6-2024, tại Đại Nội Huế, **Đối thoại Trịnh Công Sơn - Tinh yêu tìm thấy** đã biến một đêm mưa thành một kỷ niệm khó quên. Dù thời tiết bất lợi khiến chương trình bị hoãn gần hai tiếng, hàng ngàn khán giả vẫn kiên nhẫn chờ đợi để nghe những *Diễm Xưa*, *Hạ Trắng* qua giọng hát của Hà Trần, Đức Tuấn, Ngọc Khuê và tiếng saxophone của Trần Mạnh Tuấn. Sự đổi mới trong bản phối như việc kết hợp nhạc Trịnh với hiphop cùng sự góp mặt của các nghệ sĩ đa thế hệ đã tạo nên một không gian đối thoại thực sự giữa quá khứ và hiện tại. Hơn 50.000 lượt xem trực tuyến và những hình ảnh khán giả đội mưa lan tỏa trên mạng xã hội là minh chứng cho sức hút của một dự án được quản lý với cả trái tim và tầm nhìn. Đêm nhạc do Trung tâm Bảo tồn Di tích Cố đô Huế chủ trì phối hợp cùng gia đình nhạc sĩ Trịnh Công Sơn và Bamboo Artists Agency thực hiện (5).

Bamboo Concerto: Giao thoa đầy sáng tạo

Ngày 30-3-2024, chương trình **Bamboo Concerto - EDM Symphony** tại TP.HCM, đã làm bùng nổ khán đài với hơn 2.000 khán giả trực tiếp và 100.000 lượt tương tác trực tuyến. **EDM Symphony** là một phần của **Bamboo Concerto**, chuỗi chương trình biểu diễn nghệ thuật nhằm tạo ra không gian thưởng thức nghệ thuật đa dạng, mang đến cái nhìn mới về văn hóa Việt Nam đến công chúng trong và ngoài nước.

Đêm nhạc **EDM Symphony** là sự kết hợp hài hòa giữa nghệ thuật cổ điển và đương đại, từng bước khám phá các giá trị âm nhạc đặc trưng của Việt Nam và thế giới qua các thời kỳ. Chương trình kết hợp nhạc Trịnh Công Sơn với nhạc điện tử (EDM) và giao hưởng, mang đến những phiên bản mới mẻ của **Hạ Trắng** hay **The Godfather**. Ý tưởng và câu chuyện âm nhạc được đạo diễn bởi Tùng Leo, với sự đa dạng từ Mozart, Beethoven, Vivaldi đến các tác phẩm của Trịnh Công Sơn, Nguyễn Đình Thi, Văn Thành Nho, Lê Minh Sơn, Nguyễn Vĩnh Tiến và cả quan họ Bắc Ninh. Sự đầu tư vào sân khấu, âm thanh và ánh sáng, cùng sự tham gia của các nghệ sĩ trẻ như giám đốc âm nhạc Huy Ngô, ca sĩ Ngọc Khuê, Đức Tuấn, Việt Thu đã thu hút một lượng lớn khán giả trẻ - điều hiếm thấy trong các sự kiện giao hưởng truyền thống. Đây là thành quả của một chiến lược quản lý linh hoạt, biết nắm bắt xu hướng và mở rộng đối tượng thưởng thức (6).

Huế Symphony: Bản giao hưởng cổ đô

Diễn ra trong hai đêm ngày 19 và ngày 20-10-2024 tại Nhà hát Sông Hương, **Huế Symphony** là một bước tiến lớn trong việc hiện đại hóa nghệ thuật truyền thống. Với kinh phí đầu tư lên đến 3 tỷ đồng, chương trình mang đến một trải nghiệm âm nhạc đẳng cấp và đáng nhớ. Với tên gọi **Huế Symphony - Bản giao hưởng cổ đô**, là một đêm đối thoại âm nhạc độc đáo giữa Đông và Tây, giữa truyền thống và hiện đại, mang đến cho khán giả một trải nghiệm âm nhạc đẳng cấp và đầy cảm xúc. Sự kiện quy tụ dàn nghệ sĩ tài năng và nổi tiếng, bao gồm saxophonist Trần Mạnh Tuấn, nghệ sĩ sáo trúc Trần Khánh Tường, ca sĩ Đức Tuấn, Ngọc Khuê, Đào Mác, Bạch Trà, Xuân Định K.Y và DJ Huy Ngô. Đặc biệt, đêm nhạc còn có sự góp mặt của nghệ sĩ quốc tế: Akari Nakatani - “nàng thơ” trong bộ phim **Em và Trịnh**. Tất cả các nghệ sĩ khách mời đều là những tài năng kiệt xuất của làng nhạc, mang đến những màn trình diễn đỉnh cao.

Điểm nhấn của **Huế Symphony** là sự kết hợp độc đáo giữa dàn nhạc giao hưởng và các nhạc cụ dân tộc, dưới sự chỉ huy tài tình của nhạc trưởng Dustin Tiêu cùng các bản phối của nhà soạn nhạc hàng đầu Trần Mạnh Hùng. Các tác phẩm được trình diễn là sự phối hợp tài tình giữa âm nhạc cổ điển thế giới và âm nhạc truyền thống Việt Nam, đặc biệt là những giai điệu

đặc trưng của xứ Huế. Khán giả và du khách tại Huế được thưởng thức những tác phẩm kinh điển thế giới, làn điệu Huế, nhã nhạc và tác phẩm Trịnh Công Sơn. Vé bán hết trong 48 giờ và hơn 1.000 khán giả mỗi đêm cho thấy *Huế Symphony* không chỉ là một sự kiện nghệ thuật mà còn là một sản phẩm du lịch văn hóa đầy tiềm năng (7).

4. Một số gợi mở cho các dự án nghệ thuật đương đại

Các dự án nghệ thuật đương đại đã góp phần quan trọng vào phát triển công nghiệp sáng tạo của Việt Nam trong những năm gần đây, đồng thời góp phần phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội, giao lưu và hội nhập quốc tế. Để phát triển bền vững, các dự án nghệ thuật đương đại cần tập trung vào các trụ cột chính: đổi mới, đa dạng hóa hình thức nghệ thuật và trải nghiệm, tận dụng công nghệ và nền tảng số; kết nối và trách nhiệm xã hội, kết nối chính sách; giáo dục nghệ thuật và phát triển khán giả; huy động nguồn lực.

Đổi mới không chỉ ở việc ứng dụng công nghệ mà còn ở cách kể chuyện và tương tác với khán giả, nâng cao chất lượng trải nghiệm nghệ thuật của khán giả. Các dự án nghệ thuật kết hợp đa phương tiện, như sự giao thoa giữa âm nhạc, ánh sáng và dữ liệu thời gian thực, đang tạo ra những trải nghiệm độc đáo, vượt xa các hình thức truyền thống. Sử dụng VR/AR, AI, video art... đang là xu hướng toàn cầu. Nghệ sĩ Việt có thể khai thác, đưa vào các dự án nghệ thuật để tạo dấu ấn.

Kết nối là một trong những yếu tố then chốt của nghệ thuật đương đại. Các nhà quản lý, thực hành văn hóa và nghệ sĩ cần xây dựng những cầu nối giữa nghệ sĩ, khán giả và các lĩnh vực khác như giáo dục, kinh doanh. Ví dụ, các dự án nghệ thuật cộng đồng có thể hợp tác với trường học để giáo dục thế hệ trẻ về giá trị văn hóa, nghệ thuật, hoặc hợp tác với doanh nghiệp để thúc đẩy trách nhiệm xã hội thông qua các dự án nghệ thuật đương đại.

Trách nhiệm xã hội là kim chỉ nam cho nghệ thuật đương đại trong bối cảnh toàn cầu hóa. Xu hướng các dự án nghệ thuật không chỉ mới lạ, độc đáo, hay, đẹp, mà cần phản ánh những vấn đề của thời đại, như bình đẳng giới, bảo vệ môi trường, hòa bình thế giới, phát triển bền vững...

Việc Chính phủ và các doanh nghiệp, tư nhân cùng xây dựng quỹ hỗ trợ sáng tạo, quỹ đầu tư mạo

hiem, các mô hình bảo trợ nghệ thuật và ưu đãi thuế cho nhà đầu tư vào văn hóa nghệ thuật là rất cần thiết, để hỗ trợ các dự án, chương trình nghệ thuật đương đại. Bên cạnh đó, cần minh bạch hóa và cải cách khung pháp lý liên quan đến kiểm duyệt nghệ thuật, cho phép nghệ sĩ có không gian biểu đạt rộng hơn, trong khuôn khổ pháp luật và quyền công dân. Sự tin tưởng giữa chính quyền và nghệ sĩ là nền tảng quan trọng cho một môi trường sáng tạo.

5. Kết luận

Nghệ thuật đương đại trong những năm qua đã có những đóng góp đáng kể cho phát triển công nghiệp sáng tạo ở Việt Nam. Các dự án nghệ thuật đương đại, triển lãm, chương trình, lễ hội sáng tạo thổi luồng gió mới, đem đến sự trải nghiệm thú vị cho khán giả, đồng thời góp phần phát triển văn hóa, kinh tế, xã hội trong bối cảnh giao lưu và hội nhập quốc tế. Để có những dấu ấn sáng tạo, các không gian, dự án nghệ thuật đương đại cần có hệ sinh thái về đổi mới, công nghệ và nền tảng số, kết nối chính sách, giáo dục nghệ thuật và phát triển khán giả trong nước, quốc tế; huy động nguồn lực xã hội và sự tài trợ của Chính phủ ■

P.N.K

1. *Statistics on cultural industries: Framework for the Elaboration of National Data Capacity Building Projects (Thống kê về các ngành công nghiệp văn hóa: Khung cho việc xây dựng các dự án nâng cao năng lực dữ liệu quốc gia)*, UNESCO Publishing, Bangkok, 2007, tr.11.
2. *Culture, trade and globalization - Questions and answers (Văn hóa, thương mại và toàn cầu hóa - Hỏi và đáp)*, UNESCO Publishing, 2020, tr.11-12.
3. Trần Hậu Yên Thế, *Nghệ thuật đương đại kiến tạo không gian công cộng - Cảm nhận từ bờ vờ Phúc Tân*, *tapchikientruc.com.vn*, 6-1-2022.
4. Minh Vũ, Hà Trang, *Khám phá những không gian sáng tạo đặc sắc*, *hanoimoi.vn*, 11-2-2024.
5. T.T, *Nhiều ca sĩ nổi tiếng hội tụ tại đêm nhạc Đồi thoi Trịnh Công Sơn - Tình yêu tìm thấy*, *baomoi.com*, 27-5-2024.
6. Ái Diễm, *Đêm nhạc EDM Symphony thành công ngoài mong đợi*, *laodong.vn*, 31-3-2024.
7. Quang Nhật, *Huế Symphony - Bản giao hưởng Cổ Đô thu hút khán giả*, *nld.com.vn*, 21-10-2024.